

6.2 ДӘРІС

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕП

Ауыл шаруашылығында табыстар мен шығындарды есепке алу және өнімнің өзіндік құнын есептеу кәсіпорынның қаржылық жағдайын бағалауда маңызды рөл атқарады. Бұл есептер ауыл шаруашылығы өнімдерінің өзіндік құнын дұрыс анықтап, қаржылық нәтижелерді нақты көрсетеді.

Табыстарды есепке алу

Ауыл шаруашылығында табыстар биологиялық активтерді сату, өнім өндіру және қосымша қызметтерді ұсыну арқылы алынады. Әрбір табыс көзі бойынша нақты есеп жүргізу қажет.

1 Негізгі өнімдерден түскен табыс

Ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының негізгі табыс көзі – мал шаруашылығы және өсімдік шаруашылығы өнімдері. Бұл өнімдерді сату кезінде әрбір сату операциясын нақты есепке алу қажет.

Мысал: Егер кәсіпорын 100 тонна бидайды тоннасына 50,000 теңгеге сатса, жалпы табыс 5,000,000 теңге болады.

Есеп жазбасы:

Дт 1210 "Сатып алушылармен есеп айырысу" / Кт 6010 "Өнімді сатудан түскен табыс" – 5,000,000 теңге.

2 Қосымша қызметтерден түскен табыс

Кейбір ауыл шаруашылығы кәсіпорындары қосымша қызметтер ұсынады, мысалы, техника жалдау, көлік қызметтері, консультациялық қызметтер. Бұл қызметтерден түскен табыс та есепке алынады.

Мысал: Егер кәсіпорын трактор жалдаудан 100,000 теңге табыс тапса, онда бұл сома 6010 "Қосымша қызметтен түскен табыс" шотында көрсетіледі.

Шығындарды есепке алу

Ауыл шаруашылығындағы шығындар бірнеше категорияларға бөлінеді. Әрбір категория бойынша нақты есеп жүргізу маңызды, себебі шығындар әртүрлі операцияларға бөлінеді.

1 Өндірістік шығындар

Негізгі өндірістік шығындар өнімді өндіруге тікелей байланысты. Бұл шығындарға материалдар, еңбек, тыңайтқыштар және отын шығындары кіреді.

Мысал: Егер егін егуге 200,000 теңге еңбек ақы, 150,000 теңге тыңайтқыш шығындары жұмсалса, жалпы шығын 350,000 теңге болады.

Есеп жазбасы:

Дт 8010 "Өндірістік шығындар" / Кт 1030 "Есеп айырысу шоты" – 350,000 теңге.

2 Жалпы және әкімшілік шығындар

Жалпы шығындарға әкімшілік қызметкерлерге жалақы, кеңсе жалдау және коммуналдық шығындар жатады. Бұл шығындар кәсіпорынның жалпы шығындарына кіреді.

Мысал: Кәсіпорын кеңсе жалдауға және коммуналдық қызметтерге 50,000 теңге жұмсаса, бұл сома 7210 "Әкімшілік шығындар" шотында есепке алынады.

Өнімнің өзіндік құнын есептеу

Өнімнің өзіндік құнына оның өндірілуіне кеткен барлық шығындар кіреді. Бұл өзіндік құнды дұрыс анықтау арқылы өнімнің нарықтық бағасын қоюға және сату нәтижесінде таза пайда алуға мүмкіндік бар.

Өзіндік құн құрамдас бөліктері:

- Шикізат және материалдық шығындар. Егіс жұмыстары үшін пайдаланылған тұқым, тыңайтқыштар, химиялық өңдеу құралдары есепке алынады.

• Еңбек шығындары. Өнімді өсіруге, жинауға және өңдеуге жұмсалған жұмысшылардың еңбекақысы.

• Амортизациялық шығындар. Ауыл шаруашылығы техникаларының тозуы және оны пайдалануға кеткен шығындар.

Мысал: Егер 10 гектар жерге бидай өсіру үшін жалпы шығындар 1,000,000 теңге болса және 50 тонна өнім жиналса, әрбір тонна бидайдың өзіндік құны 20,000 теңге болады.

Қаржылық нәтиже және таза пайда

Қаржылық нәтиже жалпы табыс пен шығындарды салыстыру арқылы анықталады. Егер жалпы табыс шығындардан жоғары болса, кәсіпорын таза пайда алады, керісінше жағдайда шығын болады.

Мысал: Егер жалпы табыс 5,000,000 теңге және жалпы шығындар 3,500,000 теңге болса:

Таза пайда = 5,000,000 - 3,500,000 = 1,500,000 теңге.

Ауыл шаруашылығында табыстар мен шығындарды нақты есепке алу және өнімнің өзіндік құнын дұрыс есептеу кәсіпорынның қаржылық жағдайын дұрыс бағалауға, нарықтағы бағаны орнатуға және шығындарды тиімді басқаруға мүмкіндік береді.

Ауыл шаруашылығындағы субсидиялар мен мемлекеттік қолдауды есепке алу

Ауыл шаруашылығы саласында мемлекет тарапынан субсидиялар және жеңілдіктер беріледі. Субсидиялар ауыл шаруашылығы шығындарын төмендетуге және өнім көлемін арттыруға бағытталған. Бухгалтерлік есепте бұл субсидиялар қалай тіркелетінін қарастыру пайдалы болады.

Мысал: Субсидиялар алынған кезде оларды 6230 "Мемлекеттік субсидиялар" шотында есепке алу.

Биологиялық активтерді қайта бағалау

IAS 41 стандартына сәйкес, биологиялық активтер (өсімдіктер, жануарлар) әділ құн бойынша қайта бағаланады. Бұл қайта бағалау процесі және оны бухгалтерлік есепте қалай көрсетуге болатыны – маңызды сұрақтардың бірі.

Мысал: Жылдың басында және соңында малдың нарықтық құнын қайта бағалау

Сақтандыру және ауыл шаруашылығындағы тәуекелдер

Ауыл шаруашылығы табиғи жағдайларға байланысты жоғары тәуекелді сала болғандықтан, сақтандырудың рөлі ерекше. Дәріс аясында ауыл шаруашылығындағы өнімдерді сақтандыру және оны есепке алу тәртібін талқылауға болады.

Мысал: Егістік жерлерді, малды сақтандыру және сақтандыру шығындарын 7290 "Сақтандыру шығындары" шотында көрсету.

Өнімдерді сатуды есепке алу және табысты тану

Ауыл шаруашылығы өнімдерін сату кезінде табысты дұрыс есепке алу маңызды. Табысты тану үшін өнімнің сапасы, көлемі және нарықтық құны ескеріледі. Бұл өнім сатылымынан түскен табысты бухгалтерлік есепте көрсету және оның қаржылық нәтижеге әсері туралы сұрақтар қарастырылуы мүмкін.

Мысал: Дәнді дақылдарды сатудан түскен табысты 6010 "Өнімді сатудан түскен табыс" шотында есепке алу.

Ауыл шаруашылығындағы шығындарды бюджетті жоспарлау

Шығындарды дұрыс жоспарлау ауыл шаруашылығы кәсіпорындары үшін маңызды. Бюджеттендіру арқылы шығындарды тиімді басқаруға, ресурстарды үнемдеуге және тиімділікті арттыруға болады. Ауыл шаруашылығындағы шығындарды жоспарлау процесі және оның бюджеттік есепке қалай енгізілетіні қарастырылады.

Ауыл шаруашылығындағы маусымдық факторларды есепке алу

Ауыл шаруашылығы маусымдық өзгерістерге тәуелді, сондықтан есепте де маусымдық ерекшеліктерді ескеру қажет. Бұл маусымдық өзгерістердің табыс пен шығынға әсері, сондай-ақ оларды есепке алу тәсілдері туралы қосымша сұрақтар талқылануы мүмкін.